

IV.

KÖNYVTÁR- ÉS MŰVELŐDÉS-
TÖRTÉNETI TANULMÁNYOK

A római Szent Péter bazilika építése javára hirdetett búcsú magyarországi terjesztésére készült nyomtatványok (1508—1509)

BORSA GEDEON

II. Gyula pápa 1506. április 18-án helyezte el ünnepélyesen Rómában az új Szent Péter bazilika alapkövét. A kora középkorból származó épület ugyanis már erős javításra szorult. Ehelyett inkább egy nagyobb, szebb templomot akartak emelni, amely azonban szükségszerűen együttjárt a régi teljes lebontásával. A pompakedvelő és a művészeteket bőkezűen pártoló pápa mindent elkövetett, hogy az új bazilika építése még uralkodása idején (1503—1513) minél nagyobb előrehaladást érjen el. Ezért — a kor bevett szokásának megfelelően — bűnbocsátó búcsút is rendelt el az építkezés támogatására. Ezen önmagában akkoriban csakúgy nem botránkoztak meg, mint manapság jóléti, vagy művészeti célra rendezett sorsjátékon. A templomépítés javára hirdetett búcsúk általában igen elterjedtek voltak egész Európában abban az időben.

1507. február 12-én kelt bullájában („Salvator noster”) felhatalmazta azokat, akik a nevezett célra bizonyos összeget („10 grossi Julii”), vagy annál többet helyeznek el a gyűjtőládába, hogy haláluk órájában gyóntatójuktól teljes bűnbocsánatot nyerjenek. Aki kevesebbet adott, az túlvilági büntetése egyharmada alól kapott felmentést. Ez a búcsúlehetőség eredetileg csupán egy évre szólt, de már 1507. május 12-én korlátlan határidőre meghosszabbították.

A búcsú előfeltételei között az adomány Rómában történő átadása szerepelt, amihez vagy személyes megjelenés, vagy megbízott kiküldése volt szükséges. Így bizony csak korlátozott számban vették igénybe a búcsú lehetőségét. Ezért 1507. november 4-én kelt bullájával („Et si ex commisso nobis”) — eltekintve a személyes római megjelenéstől — a búcsú elnyerését a pápa kiterjesztette gyakorlatilag az egész akkori keresztény világra, annak lebonyolítását pedig az obszerváns ferencesekre bízta. 25 rendtartományban — közöttük a magyarban és a csehben — Hieronymus *Torniello* generálvikárius személyre szólóan kapott búcsúbiztosi felhatalmazást ugyancsak 1507. november 4-én. Az ő hamarosan, 1508. augusztus 8-án bekövetkezett halála után az említett feladatot 1508. szeptember 20-án Francisus *Zenóra* ruházták, aki ezt egészen 1512. április 10-én bekövetkezett haláláig végezte.

Korban már nem tartozik szorosan a mostani témánkhoz a búcsú további sorsa, így arról röviden csak az említhető meg, hogy *Torniello*, ill. *Zeno* utódai közül az obszerváns ferences generálvikáriusi poszton még az 1528-ban elhunyt Christophoro *de Forli* is ellátta e búcsúbiztosi tisztelet. 1518. január 5-én pedig a búcsút a római Szent Péter bazilika építésére újra megindították az említett

25 ferences rendtartományban, így Magyarországon is. Az eredetileg egy évre hirdetett búcsút ez alkalommal is további intézkedés meghosszabbították.¹

A Szent Péter bazilika építése javára szóló búcsú hirdetését tehát hazánkban is az obszerváns ferencesek végezték. Erről 1508. szeptember 26-án külön pápai bulla intézkedett.² Ebben az időben a magyarországi rendtartományt az irodalmi munkássága alapján híres *Laskai Ozsvát* vezette.³

Akárcsak Lengyelországban, hazánkban is az építés céljaira befolyt összeg kétharmadát — az 1500. évi jubileumi búcsú mintájára⁴ — a pápa a törökök elleni hadviselés költségeire a királynak engedte át.⁵

A búcsúval kapcsolatos pénzadományok összegűjtésére szolgáló ládák három kulcs egyidejű használatával nyíltak. Ez alkalommal az egyik kulcsot a király, a másikat az illetékes káptalan, a harmadikat pedig a *Fuggerek* megbízottja őrizte. Ez az augsburgi bankárcsalád bonyolította le ugyanis ebben az időben a pápaság pénzügyeit — csaknem kizárólagos módon — Magyarországon. Miután a *Fuggerek* e tevékenységének kialakulásában Magyarország lényeges szerepet játszott, az alábbiakban rövid áttekintést kívánunk erről nyújtani.⁶

A pápai kamara számadáskönyveinek a *Fuggerekkel* kapcsolatos első feljegyzése 1476. augusztus 18-án kelt. A család rendkívül gyors és hihetetlen méretű meggazdagodása szoros összefüggésben állt a *Thurzó* Jánossal 1495-ben a felső-magyarországi rézbányák kiaknázására kötött szerződéssel, amelyben a két család — amely rokoni kapcsolatokba is lépett egymással — a rézszállítás szempontjából gyakorlatilag felosztotta egymás között Európát. A *Thurzók* — a *Fuggerek* támogatásával — befolyásukat egyre növelték, aminek kézzel fogható jele, hogy a család tagjai sorra nyerték el a püspökségeket. Így *Thurzó* Szaniszló Olmützben (1497—1540), *Zsigmond* előbb Nyitrán (1503. augusztus 4), majd Erdélyben (1504. november 15), végül Váradon (1505—1512) és *János* Boroszlóban (1506—1520; de már 1503. június 21-től koadjutor) volt püspök.

A *Fuggerek* ezzel párhuzamosan magában Rómában szélesítették és erősítették pénzügyi hatalmukat. Ehhez a döntő lépést azok a nagy összegű kölcsönök jelentették, amelyeket *VI. Sándor* pápa az 1501—1503 években éppen a Magyarországnak nyújtott évi 40 000 arany támogatás céljaira vett fel.⁷ Ezt azután a pápai kincstár egymásba ölelkező és egyre növekvő összegű további hitelügyletei követték a *Fuggereknél*. A kamat havi 3,75%, azaz évi 22,22% volt! Így azután nem csoda, hogy az augsburgi bankárok egészen rövid idő alatt csaknem teljes terjedelmében átvették és ellenőrizték Észak- és Közép-Európának Rómával kapcsolatos fizetési forgalmát. A kölcsönök fedezetéül, illetve azok kielégítésére a német, magyar, lengyel, skandináv stb. annaták és servitiák szolgáltak.⁸

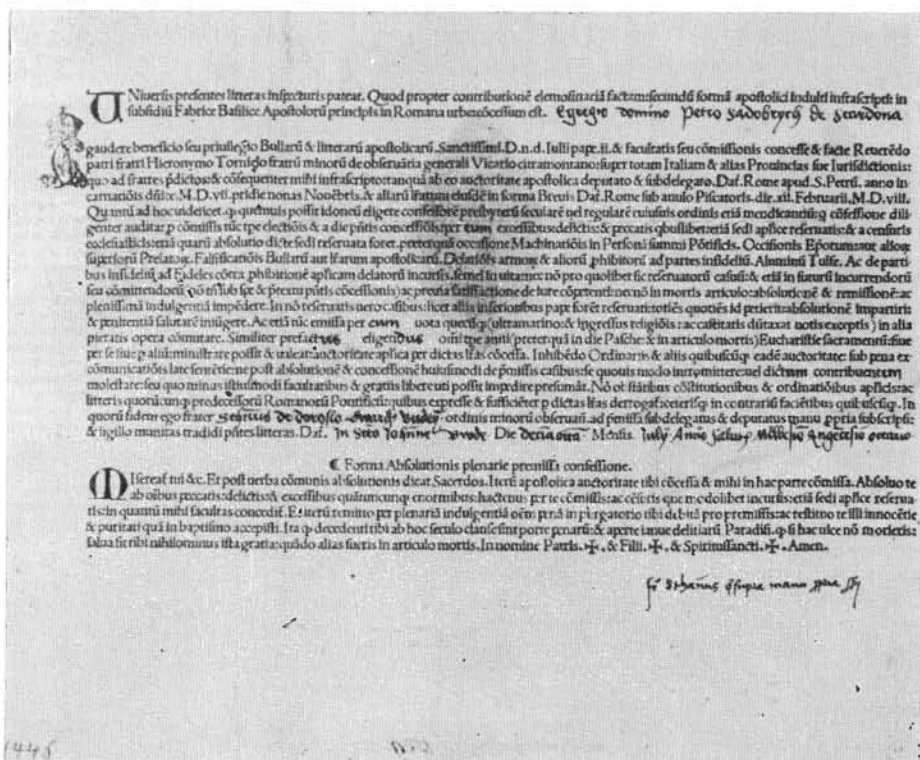
A *Fuggerek* tehát — mint a pápai kincstár megbízottjai — Magyarországon már a gyűjtés első állomásánál biztosították maguknak az összegből a pápa által Róma számára fenntartott egyharmad részt.

A fenti előzmények után és az említett keretek között Magyarországon is meghirdetésre került a búcsú a római Szent Péter bazilika építésére. Akik e feltételeknek eleget tettek, írásos igazolást kaptak a búcsú elnyeréséről, ami ebben az időben már általában nyomtatott űrlap kitöltésével történt. Így volt ez hazánkban már a korábbi években is. Az Országos Levéltár két ilyen kiadványt is őriz: az egyiket (DL 21859) 1508. július 18-án állították ki, a másikat pedig (DL 82293) 1509. március 28-án. Mindkettő — a nyomdai kiállítás alapján teljes bizonyossággal — a bécsi *Winterburger*-féle műhelyben készült, akárcsak az 1501—

1502, illetve az 1505–1506 években Magyarországon használt hasonló jellegű több más nyomtatvány.⁹

A két egyleveles nyomtatvány azonban nem azonos szöveget tartalmaz: az első még Hieronymus *Torniello* ferences generálvikárius nevében készült, akinek meghatalmazása 1508. február 12-én nyert újabb megerősítést. A másikban viszont már Franciscus *Zeno* a búcsúbiztos, akinek meghatalmazása 1508. szeptember 20-án kelt. A két oklevél kiállításai időpontját figyelembe véve mindkét nyomtatvány megjelenésének ideje meglehetősen pontosan meghatározható: az elsőnél 1508 második negyede, a másodiknál 1508 utolsó vagy 1509 első hónapjai. A két kezdőbetű, valamint a szövegtípus mindkettőben ugyanaz: furcsa módon — de *Winterburgernál* már nem az első eset — a részben rituális szöveghez (a feloldozási formula) a korabeli szokástól eltérően nem gót (fraktur), hanem latin (antiqua) betűtípus került felhasználásra.

Az első nyomtatványt (DL 21859) „egregio domino Petro Sadobrych de Scardona” nevére „In Sancto Johanne” „Stephanus de doroslo gwardianus Budensis” állította ki és írta alá. A búcsút elnyerő személy mind neve (Sadobrych), mind származása alapján (Scardona = Skradin dalmáciai püspöki székhely) nyilván dalmát volt. *Dorcszlói* István budai gvardiánról („in Sancto Johanne” = a budai ferences rendház) tudjuk, hogy 1506-ban az esztergomi rendházban volt, többször járt el, a ferences helytartó megbízottjaként, és 1510-ben a nagy pestisjárványban halt meg.¹⁰

Uniuersis presentes litteras inspecturis pateat Quod propter contributione elemosinaria facta secundum formam apostolicam in subditis litteris
 subditum Fabricae Basilice Apostolice principis in Romana urbe concessum est.

gaudere beneficio seu privilegio Bullarum & litterarum apostolicarum Sanctissimi D. n. d. Iulii pape. II. p. entis lras: & facultatis seu commissio: & ceteris & litteris
 Reuerendo patri fratri Hieronimo Tornio fratri minoru de obsequia generali Vicario citramontano: sup tota Italia Vngaria Polonia Bithonia
 Aultra & alias Prouincias sue Iurisdictionis: quo ad fratres fideles ac nup in nouate p morte ipsius in psona Reuerendi patris fratri Fracisci Zeni de
 Mediolano dicti ordinis. p lras in forma Breuis. Dat. Rome sub anulo piscatoris. die. xx. Septembris. M. D. viii. & cōsequenter mihi infra scripto: tamquam
 ab eod auctoritate applica deputato & subdelegato. Dat. Rome apud. S. Petri. anno incarnationis dñice. M. D. vii. pridie nonas. Nonesbris: & aliarum
 litterarum eiusdem in forma Breuis. Dat. Rome sub anulo Piscatoris. die. xii. Februarii. M. D. viii. **Q**uamuis ad hoc uidelet. q. quous possit idoneus
 eligere cōfessorē presbyterū secularē uel regulārē cuiusuis ordinis etiā medicannūq. cōfessione diligēter audire: p cōmissis tūc tpe electio: per
 excessibus delictis: & peccatis quiblibet etiā sedi aplice referuatis: & a ceteris ecclesiasticis: etiā quarū absolutio dicit sed referuata fore: etiā de hūisq.
 in cetera dñi referuatis: pterea quā occisione Machinatiōis in personā sumū Pōpū. In ceteris manu uiolētia: in epōs aut superiores Pātos. Falsificatiō
 tiōis Bullarū aut litterarū apostolicarū. Delatiōis armorū & aliorū phibitorū ad partes Infidelū. Aluminū Tūlce. Ac de partibus Infidelū ad Fideles
 cōtra phibitiōne aplicam delatorū incurtis: semel in uita: nec nō pro quolibet sic referuatoū casū: & etiā in futurū incurrendoū seu cōstitudoū
 (nō tū sub tpe & pterea pñtis cōfessionis) ac pccata satisfactōe de iure cōpetentem: nō in mortis articulo: & quoties de illo dubitabit: ab solutiōne &
 remissionē: ac plenissimā indulgentiā impedere. In nō referuatis uero casibus & ceteris: licet alibi inferioribus pape foret referuati: totiens quoties dñi
 penitentia: & penitentia saluare intelligere. Ac etiā tūc emissa p. uota quacūq. ultra amaro: & igrēssu religiois ac castitatis
 dicitur ut uos exceptis) in alia pietatis opera cōmutare. Si littere prelati eligent: o tpe anni pterea in die Pasche: & articulo mortis)
 Eucharistie sacramenti siue p. si siue p. alia: auctoritate applica per dicitas lras cōfessa. Inhibēdo Ordinaris & alius quibus
 cuiq. ad auctoritate: sub pona ex cōfessionis late sententiē post absolutiōne & cōfessionē huiusmodi de pñtis casibus: se quous mō sit cōmittente
 ut dicitur cōtribuentē: molestante: seu quo mino istiusmodi facultatib; & gratis libere uti possit impedire psumat. Nō cōfessio: & cōfessionis
 & ordinatiōibus aplicis: pteris quorū unq. p. ceteroū Romanorū Pontificū pferim Paulū. & Sixtū. illi qbus explice & sufficienter p dicitas lras
 derogata: ceteriq. in contrariū ad eūbus quibuscūq. In quorū fidē ego frater *Franciscus de Zelees G. de Keleed* ordinis minorū cōfessurū ad
 pmissa subdelegato & deputatus manu p. propria subscriptis: & sigillo munitas tradidi pñtis lras. Dat. *in Keleed* *xx. iiii.*
Die. Mensis *Septembris* *anno* *Incipit* *partis* *Septima* *Incipit* *anno* *1610*
Forma absolutiōis plenarie pmissa cōfessione.

Miserere tui &c. Est post uerba cōmuniū absolutiōis dicit: Sacerdos. Interū applica auctoritate tibi concessa & mihi in hac parte cōmissa. Absoluo
 te ab oibus peccatis: debitis: & excessibus quicūq. in uoluntate: hactenus per te cōmissis: ac ceteris quomōlibet incurtis: etiā sedi aplice
 referuatis: in quantum mihi facultas concedit. Et interū remitto p plenariā indulgentiā oēm penā in purgatorio tibi debitā pro pmissis: ac ceteris
 Innocētie & puritati quā in baptismo accepisti. Ita q. dēcedat tibi ab hoc seculo clausē sint porte pparati: p parte ianue delictarū Paradisi: q. si hūc
 nō morietis: si uia tibi nihilominus ista gratia: quādo alias fueris in articulo mortis. In noie Patris. & Filii. & Spiritūs sancti. Amen.

A másik nyomtatványt (DL 82 293) „magnifico domino Nicolao de Kyswarda” részére „Franciscus de Zelees G. de Keleed” állította ki „in Keleed”. A kisvárdai Várday (Wárday) család genealogiájáról meglehetősen tájékozottak vagyunk.¹¹ Így ismerjük Várday Miklós szüleit (Miklós szabolcsi főispán és Perényi Katalin), testvéreit (Simon, Mátyás boszniai püspök és Aladár), feleségét (Eufémia) és hét gyermekét (Anna, István, Ferenc erdélyi püspök, János, Mihály, Imre és Ambrus). Sőt arról is maradt reánk adat, hogy Várday Miklós a búcsúk lehetőségét máskor is szívesen igénybe vette. Így a XV. század végén feljegyezték nevét a római Szentlélek-társulatba, amely tagjainak ugyancsak gazdag búcsúszerzési lehetőségeket helyeztek kilátásba.¹² Az említett búcsúlevelet, bár a helynév korabeli alakjai igen változatosak (Külünd, Kylynd, Bel-Kulud, Kywlewd, Keled stb.), kétségtelenül a kölyüdi ferenceseknél („in Keleed”) állították ki. A Duna mentén a zombori járásban fekvő községet ma Jugoszláviában Kolutnak hívják, utolsó hivatalos magyar neve Külldő volt. A ferencesek rendházát itt 1430 tájt építették és 1526-ban elpusztult.¹³

Az oklevél kiállítója „Franciscus de Zelees G. de Keleed” a helyi zárda gvardiánja volt.¹⁴ A házfőnök talán abból a Szöllösi családból származik, amely 1416-ban a közeli Hercegszántót kapta királyi adományként.¹⁵ A Várday család a XV. század derekán a Töttösök kihalásával — Várday István kalocsai érsek (1457—1471) révén számos községet szerzett itt Bács megyében.¹⁶ Felmerül még a nevezett házfőnök eredetével kapcsolatban az ugocsa megyei Nagyszöllös

is, ahol ugyancsak épült a XVI. század elején obszerváns ferenceseknek kolostor. Sőt 1535-ből — több más délvidéki mellett — két „Kölyüdi” is tartózkodott: Ferenc gyóntató és Barnabás orgonista.¹⁷

Nem lehetetlen, hogy a mohácsi csata után a kölyüdi kolostor tagjai éppen ide menekültek. Ebben akár a gvardián származása, akár a közelben honos *Várdajak* játszhattak szerepet.

Az Országos Levéltár őriz még egy további nyomtatott úrlapot (DL 93 743), amely ugyancsak a római Szent Péter bazilika építése javára hirdetett búcsú elnyerését igazolja „nobili Georgio Gerssei de korlathfewld et katharina conthorali sua” részére. Az oklevelet „Ambrosius de Pylzna Pragensis ecclesiae decanus et administrator” állította ki „datum in castro Pragensi die 8 mensis Aprilis 1509”.

Jóllehet a nyomtatott úrlapot nem Magyarországon, hanem Prágában töltötték ki, számunkra — a jelenlegi őrzési helyén túlmenően — mégis érdekes. *Gerssei* György, akie az okmány volt, feltehetően azonos azzal a gersei *Pethő* Györggyel, aki a család genealogiai tábláiban 1506 tájt szerepel.¹⁸ Prágai tartózkodása nyilván összefüggésben állott *Ulászló* király útjával, aki *Lajos* fia 1509. március 11-én tartott koronázására utazott oda, és az év további részében is a cseh fővárosban maradt.¹⁹ Az oklevél kiállítója *Ambrosius de Pylzna*, családi nevén *Chrt*, aki 1499—1510 között a prágai érsekség adminisztrátora volt. Ismeretes búcsúbiztosi tevékenysége már az 1500. évi jubileumi búcsú során.²⁰

Megemlíthető még a prágai búcsúlevél kapcsán, hogy abban Hieronymus *Tornielo* szerepel, jóllehet ő — mint tudjuk — már 1508 augusztusában meghalt, és utóda *Franciscus Zeno* a következő hónaptól ellátta a legfőbb búcsúbiztosi tisztet. Magyarországon a prágai oklevél keltezése előtt két héttel Kölyüdön, mint erről már fentebb szó volt — már *Zeno* nevében írták alá. Így joggal feltételezhető, hogy a prágai kiállítású búcsúlevél nyomtatására még 1508 első felében került sor.

A nyomda helyét ez az úrlap sem tünteti fel, azonban a betűtípusok vizsgálata egyértelműen a felsőmagyarországi származású Mikuláš *Šetina Bakalár* pilzeni nyomdájára utal, aki ott 1493—1520 között dolgozott. Összesen mintegy harminc nyomtatvány ismeretes tőle, amely mind cseh nyelven készült.²¹ Ez a kiadvány tehát az első, amely nem cseh nyelvű, amelyben azonban felhasználta rövidítéseként a jellegzetes cseh betűket (č, ř) is, ezért nyomdatörténetileg is igen érdekes ez a búcsúlevél.

Őriz az Országos Levéltár kézzel írt búcsúlevelet is, amelyet ugyancsak a római Szent Péter bazilika újjáépítésére hirdetett akció során állítottak ki. Ilyen pl. az az 1509. június 20-án a budai ferences kolostorban („in praedicto loco Sancti Johannis”) kelt levél, amely „Georgio Marchione Brandenburgensi unacum... Beatrice consorte sua et liberis” részére szól és „frater Blasius” írt alá (DL 37855). *Brandenburgi* György és felesége, *Frangepán* Beatrix (*Corvin* János özvegye) 1509. január 21-én tartották esküvőjüket, majd részt vettek a kis *Lajos* cseh királlyá koronázásának ünnepélyén Prágában. Eztután keresték fel az örgróf németországi otthonát, ahol Heilsbronn várában töltötték a nyarat, és csak ősszel tértek vissza Magyarországra.²² Így a búcsúlevél kiállítására feltehetően távollétükben került sor, annak aláírója „frater Blasius” pedig valószínűleg *Décsi* Balázs a budai kolostor gvardiánja volt.²³

A római Szent Péter bazilika újjáépítése kapcsán még mint további érdekes magyar vonatkozású adat megemlíthető, hogy *Mátyás* király özvegye, *Aragóniai*

Beatrix halála napján (1508. szeptember 13) kiadott fiókvégrendeletében 15000 aranyat hagyott hozományából e célra. Ezzel kívánta ugyanis részben érdekeltté tenni *II. Gyula* pápát, aki az építkezést rendkívüli energiával szorgalmazta, hogy a régóta hiába követelt hozományt *Ulászló* királytól megkaphassa. A pápa meg is kísérelte, hogy hozzájusson e pénzhez, de nincs adatunk rá, hogy ez eredményre vezetett volna.²⁴

A római Szent Péter bazilika építésére és az 1500. évi jubileumi évre hirdetett búcsú során begyűlt összegek kezelése együtt történt, miután a király 2/3 és a pápa 1/3 arányban mindkettőből egyformán részesült. Az augsburgi *Fugger* levéltárban fennmaradt az az elszámolás, amelynek értelmében 1510 augusztus 10-én *Johann Tratkopf (Dratkopf)* boroszlói vikárius mindkét búcsúból begyűlt és a római kúriát illető részt a *Fuggerek* megbízásából éppen a fentiekben említett prágai *Ambrosius de Plznától* átvette.²⁵

Hazánkban a búcsút a ferencesek hirdették, a begyűlt pénzt viszont más egyházi személyek kezelték a jubileumi búcsú során adományozott összegek módjára. A kétféle pénz, illetve fogalom azután keveredik is és sokszor csak az egyik neve szerepel, bár a pénz a két búcsúból egyaránt származik. A pénzügyi kezelés azonban nyilván nem volt megnyugtató a római kúria részére, mert 1512. február 28-án *Pécsvárad*i Gábor tartományfőnöksége idején a pápa ezt is a ferencesekre bízta, mint akiknek az ügyről a legjobb áttekintésük volt.²⁶ Ez az intézkedés azután számos nézeteltérés és gyanúsítgatás alapját képezte a továbbiakban a ferencesek és a pénzt korábban kezelő más papok között.²⁷ Az ilyen módon begyűlt összegről némi fogalmat nyújt a *Fuggereknek* a pápai kamaránál 1511. május 14-én végzett kifizetése „6743 duc. 8 sol. 8 den. auri” összegről, amely a Magyarországon 1510. szeptember végéig a fenti célokra befolyt és a pápát illető 1/3 részből származott.²⁸ Hasonló eredetű pénzt nyugtáztak „821 duc. 13 sol. 4 den.” összegben még 1515. január 13-án is.²⁹ Erre az állandósuló, bár egyre csökkenő jövedelemforrásra a pápai kamara számított is, így 1512. március 26-án 2819 dukát kölcsönt a Magyarországból, Lengyelországból és Sziléziából várható búcsúpénzek fedezetével vett fel a *Fuggerektől*.³⁰

Függelék

A) Universis praesentes litteras inspecturis pateat, quod ... in subsidium fabricae basilicae apostolorum principis in Romana urbe concessum est. [Viennae 1508 Johannes Winterburger.]

Egyleveles, egyik lapján nyomva, szedéstükre 126×230 mm, 27 soros, 12. betűtípus, α rubrikajel, lombard 9 mm.

1. sor: (U²) Niuerfis presentes litteras inspecturis pateat. Quod propter contributionē elemofinariā factam: secundū formā apoftolici indulti infraferipti: in // subfidiū Fabricae Basilice Apoftolorū principis in Romana urbe: cōcessum est. //gaudere...

21. sor: ... Dat'. Die Menfis. //¶ Forma Abfolutionis plenarie premissa confessione. // (M²) Ifereat'...

27. sor: salua sit tibi nihilominus ifta gratia: quādo alias fueris in articulo mortis. In nomine Patris. +. & Filii. +. & Spirituffancti. +. Amen.

Budapest, Országos Levéltár (DL 21859)

B) Universis praesentes litteras inspecturis pateat, quod ... in subsidium fabricae basilicae apostolorum principis in Romana urbe concessum est. [Viennae 1508—9 Johannes Winterburger.]

Egylevelés, egyik lapján nyomva, szedéstükre 135×224 mm, 29 soros, 12. betűtípus, α rubrikajel, lombard 9 mm.

1. sor: (U²) Niuerfis presentes litteras inspecturis pateat. Quod ppter contributionē elemofinariā factā: fecundū formā apoftolici indulti infra scripti: in // fubfidiū Fabrice Bafilice Apoftolor principis in Romana urbe cōcessum est. // gaudere ...

23. sor: ... Dat'. Die // Menfis // ¶ Forma abfolutionis plenarie premiffa confessione. // (M²) Ifereat' ...

29. sor: nõ morieris: falua fit tibi nihilominus ifta gratia: quādo alias fueris in articulo mortis. In noīe Patris. + & Filii. + & Spirituffancti. +. Amen.

Budapest, Országos Levéltár (DL 82293)

Jegyzetek

1. E búcsú történetéről jó áttekintést nyújt *Paulus*, Nikolaus: *Geschichte des Ablasses im Mittelalter*. 3. köt. Paderborn 1923, 170—174. l.
2. *Theiner*, Augustinus: *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. 2. köt. Roma 1862. 578—579 l. 1286. sz.
3. *Karácsonyi* János: *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig*. 1. köt. Bp. 1922. 267. l.
4. *OSZK Évkönyve 1960*. 241—279 l.
5. *Theiner*, i. m. II. 578—579 l. 1286—1287 sz.
6. Vö. *Schulte*, Aloys: *Die Fugger in Rom 1495—1523*. 1—2. köt. Leipzig 1904.
7. *OSZK Évkönyve 1960*. 270. l.
8. Annata a pápai adományozástól függő javadalmak elnyerése után fizetett illetmény, amely az első évi jövedelem fele volt. A servitia communia pedig az egyházi prelátusok által kineveztetésük, illetve megerősítésük után fizetendő illetmény.
9. Vö. *OSZK Évkönyve 1960*. 241—279 l.—*OSZK Évkönyve 1961/2* 223—232 l.
10. *Karácsonyi*, i. m. 1. köt. 367. l.
11. *Nagy Iván*: *Magyarország családai*. 12. köt. Pest 1865. 54—59 l.
12. *Liber confraternitatis sancti Spiritus de Urbe*. Bp., 1889. 146. l. (Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Ser. I. Tom. 5.)
13. *Bács-Bodrog vármegye*. 1. köt. Bp. 1909 (Magyarország vármegyéi és városai I.)
14. Vö. *Kollányi* Ferenc: *Magyar ferencrendiek a XVI. század első felében. Századok*. 1898. 406. l. „A XVI. századbeli kéziratban ... a G betű kivétel nélkül a guardian — házfőnök — rövidítéseként szerepel.”
15. *Bács-Bodrog* ... 1. köt. 90. l.
16. *Bács-Bodrog* ... 1. köt. 30—162 l. passim.
17. *Karácsonyi*, i. m. 2. köt. 185. l.
18. *Nagy Iván*, i. m. 9. köt. 259. és 262. l.
19. *Ráth Károly*: *A magyar királyok hadjáratai, utazásai és tartózkodási helyei*. Pest 1861. 270. l.
20. *Frind*, Anton: *Die Kirchengeschichte Böhmens in der Administrationenzeit*. Prag 1878, 91—97. l. (Kirchengeschichte Böhmens. 4.)
21. *Magy. Könyvszle*. 1958. 50—65. l.
22. *Bpesti Szle*. 36. köt. 340. l.—*Neustadt*, Louis: *Markgraf Georg v. Brandenburg*. Breslau 1883. 15—16 l.
23. *Századok*. 1941. 56. l.—*Karácsonyi*, i. m. 1. köt. 367. l. és 2. köt. 20. l., aki az oklevél jelzetét tévesen közölte.
24. *Berzeviczy* Albert: *Beatrix királyné*. Bp., 1908. 664—665 l.
25. *Schulte*, i. m. 2. köt. 18. l. 22. sz. *Dratkopf* megbízása 1509 május 12-én kelt: *Schulte*, i. m. 2. köt. 20. l. 28. sz.
26. *Karácsonyi*, i. m. 1. köt. 368. l.—A gyöngyösi zárda oklevéltára. [Kiadta Kaizer Nándor.] Bp. 1930. 12. l.
27. *Karácsonyi*, i. m. 1. köt. 368. l.—*Toldy* Ferenc: *Analecta monumentorum Hungariae historica*. (Pest, é. n.) 283. l.
28. *Schulte*, i. m. 1. köt. 48. l.
29. *Schulte*, i. m. 1. köt. 173. l. 2. köt. 123. l. 73. sz.
30. *Schulte*, i. m. 2. köt. 22—23 l. 32. sz.

*Druckwerke, die für die ungarländische Verbreitung des
Ablasses wegen der Förderung des Baues der neuen St. Peter
Basilika in Rom in den Jahren 1508—1509 hergestellt
wurden*

G. BORSA

Im Jahre 1507 hat Papst *Julius II.* zur Förderung des Baues des neuen St. Peter in Rom einen Ablass für fast das ganze damalige Christentum verkündigt. Im Ungarischen Staatsarchiv zu Budapest sind zwei gedruckte Ablassbriefe aufbewahrt, die bei dieser Gelegenheit in Ungarn ausgestellt wurden. Die beiden im Satz von einander abweichenden Drucke wurden — wie es von den Buchstabentypen bekräftigt wird — in der Offizin des *Johann Winterburger* in Wien hergestellt. Das Ungarische Staatsarchiv besitzt außerdem noch einen weiteren gedruckten Ablassbrief zu diesem Bau. Diese Urkunde wurde im Jahre 1509 in Prag ausgestellt. Zur Herstellung des Formulars wurden die Buchstabentypen des Druckers *Bakalár* in Pilsen in Anspruch genommen.

Der Artikel behandelt außer den historischen Ereignissen, die sich mit der ungarländischen Verbreitung des genannten Ablasses in Verbindung stehen, noch die Rolle der Augsburger Bankier-Familie *Fugger*, sowie die Modalitäten der Einsammlung des Geldes.